

Hinatara recta: een soort en genus nieuw voor de fauna van de Benelux (Hymenoptera: Symphyta: Tenthredinidae)

Jorgen Ravoet & Willem N. Ellis

Samenvatting. Bladmijnen van de Centraal-Europese soort *Hinatara recta* (CG Thomson, 1871) werden op 27 april 2009 waargenomen te Elsene op noorse esdoorn. Dit betreft de eerste waarneming voor België. Vermoedelijk is deze soort wijdverspreid in België.

Abstract. *Hinatara recta*, new for the Belgian fauna (Hymenoptera, Tenthredinidae) On 27 April 2009, leaf mines of *Hinatara recta* (CG Thomson, 1871) on *Acer platanoides* were found at Elsene. This is the first record of this genus and species for Belgium, and even the Benelux. It is probably widespread in Belgium.

Résumé. *Hinatara recta*, une espèce nouvelle pour la faune belge. Des mines de *Hinatara recta* (CG Thomson, 1871) sur *Acer platanoides* furent trouvées le 27 avril 2009 à Ixelles. C'est la première mention de cette espèce pour le Benelux. Probablement, cette espèce est-elle très répandue en Belgique.

Key words: *Hinatara recta* – Benelux – Faunistics – first record.

Ravoet, J.: Meerweg 16, B-1980 Zemst, Belgium, jorgen.ravoet@gmail.com

Ellis W. N.: Zoölogisch Museum, sectie Entomologie, Plantage Middenlaan 64, 1018 DH Amsterdam, Nederland, wnellis@bladmineerders.nl

Introductie

Bladminerende Hymenoptera vormen, in aantal soorten, maar een heel kleine fractie van de Europese mijnenfauna. Bijna alle soorten behoren tot de familie Tenthredinidae. Het merendeel behoort bovendien tot de onderfamilie Heterarthrinae. Ondanks het gering aantal soorten zijn mijnen van bladwespen (Symphyta) beslist niet onopvallend, voornamelijk bij berken en esdoorns. Alle soorten maken immers grote blaasmijnen, waarbij het parenchym bijna volledig wordt weggevreten. De mijnen zijn meestal ook in een groot aantal aanwezig.

Een opmerkelijke eigenschap van minerende bladwespen is dat ze in uitzonderlijke mate monofaag zijn. Terwijl monofagie meestal wordt gedefinieerd als de binding aan één plantengeslacht, zijn veel minerende bladwespen gebonden aan slechts een enkele plantensoort, en negeren ze andere soorten van hetzelfde plantengenus volkomen. Deze extreme vorm van monofagie komt overigens ook bij galvormende bladwespen voor, zoals bijvoorbeeld blijkt uit het werk van Kopelke (1999) over bladwesp-gallen op wilg.

Kenmerken van *Hinatara*

Op esdoorns mineren bladwespen van de genera *Heterarthrus* en *Hinatara*. Deze behoren tot de onderfamilie Heterarthrinae. Het verschil tussen de larven van beide genera is vaak al te zien zonder de mijnen te openen: *Heterarthrus*-soorten hebben op het pronotum één grote rechthoekige vlek, *Hinatara*-soorten hebben dorsaal op alle thorax-segmenten twee dwarslijntjes (Fig. 1). De larven liggen ruggelings in de mijn zodat het blad van onderen moet bekeken worden.

Een ander verschil is dat bij *Heterarthrus*-soorten de poten gereduceerd zijn tot korte stompjes, zonder klauwtje, terwijl de poten bij *Hinatara* relatief slank zijn en wel een klauwtje hebben (Lorenz & Kraus 1957, Altenhofer & Pschorn-Walcher 1998, Ellis 2009).

Heterarthrus-soorten treden in Noordwest-Europa op bij els, wilg, populier en esdoorn (Liston 1995, Taeger *et al.* 2006). De drie *Hinatara*-soorten zijn alle gebonden aan esdoorn: *H. excisa* (Konow, 1885) aan *Acer monspessulanum*, zelden ook *A. pseudoplatanus*, *H. nigripes* (Konow, 1907) aan *A. campestre* en *H. recta* (CG Thomson, 1871) aan *Acer platanoides* (misschien ook, wat dat betreft is de literatuur tegenstrijdig, *A. campestre*). In tegenstelling tot *Heterarthrus* werden het genus *Hinatara* en de soort *H. recta* nog niet eerder voor de Benelux gemeld. De frass, de uitwerpselen van de larve, kleeft bij *Hinatara*-soorten verspreid aan de binnenzijde van de mijn. Bij *Heterarthrus*-soorten ligt deze los in de mijn, net zoals bij de meeste andere minerende bladwespen (Altenhofer 2003).

Identificatie

De determinatie werd gedaan door de tweede auteur, maar vormde eigenlijk geen probleem. Een onmiskenbare *Hinatara*-larve op deze waardplant is eigenlijk al voldoende. Daarbij komt de datum van waarneming: 27 april. Van *H. recta* is namelijk bekend dat de soort mineert in het zeer jonge blad (Hering 1957). De meeste bladmijnen worden gezocht in nazomer en herfst, en dat is wellicht de reden dat *H. recta* tot dusver onopgemerkt gebleven is in België. En ook al was de larve die werd verzameld en gefotografeerd (Fig. 1) niet in perfecte staat, de tekening van de thorax-bovenzijde stemde overeen met de foto in Liston (2007), waar de larven van de drie soorten naast elkaar worden afgebeeld; zie ook Edmunds (2009).

Bladwespen zijn een onderbestudeerde groep in België. De onderfamilie Heterarthrinae bestaat dan nog uit moeilijk determineerbare soorten. Aangezien er van het genus *Hinatara* tot nu toe maar één soort gemeld is uit België volstond het om de adulte bladwesp tot op dit genus te determineren. Recent is een goede Nederlandse sleutel tot op genusniveau verschenen waarmee dit mogelijk is (Mol 2002a, 2002b, 2003). De tabel van Berland (1947) is voor dit genus ook nog bruikbaar. Aangezien er geen *Hinatara*-soorten uit Groot-Brittannië gekend zijn, kan men de nog veel gebruikte tabel van Benson (1952) niet gebruiken. Koch (1993) vermeldt kenmerken voor dit genus en een tabel om de verschillende *Hinatara*-soorten te determineren. Hij synonymiseert *Hinatara nigripes* wel met *Hinatara recta* op basis van morfologisch onderzoek op de adulten. Dit werd teruggedraaid door biologisch en morfologisch onderzoek van de larven (Altenhofer & Pschorn-Walcher 1998). Latere auteurs onderscheiden dus nog steeds de drie *Hinatara*-soorten.

Fig. 1: Larve van *Hinatara recta* (CG Thomson, 1871) uit een bladmijn, Elsene (Brussel), 27.V.2009.

Fig. 2: *Hinatara recta* (CG Thomson, 1871) bladmijn op *Acer campestre*, Zemst (Vlaams-Brabant), 30.V.2009 met in inzet een larve in de mijn.

Verspreiding

H. excisa en *nigripes* treden op in de centrale en oostelijke delen van Europa. Het is op dit moment niet te verwachten dat ze in onze streken zullen opduiken. Met *H. recta* ligt het anders: ook deze soort lijkt een hoofdzakelijk Centraal-Europese verspreiding te hebben, maar is ook bekend uit Duitsland en Frankrijk (Liston 1995). Het was dan ook ietwat een sluitstukje van een legpuzzel dat de eerste auteur in 2009 bezette mijnen van deze soort (Fig. 2) vond op noorse esdoorn, *Acer platanoides*, in Elsene, een voorstadje van Brussel.

Altenhofer & Pschorn-Walcher (1998) schrijven dat de soort in Oostenrijk een voorkeur heeft voor jonge planten. Dat strookte niet met de waarneming, die gedaan werd aan een forse boom. De waargenomen en verzamelde bladmijn hing aan een doorbuigende tak op ongeveer 2 m hoogte. Nog verscheidene andere bladmijnen van deze soort werden op dezelfde boom gezien op grotere hoogte. Andere esdoorns in de omgeving werden zonder resultaat onderzocht op de aanwezigheid van bladmijnen.

Te Zemst, Vlaams-Brabant, werden echter door de eerste auteur ook mijnen op noorse esdoorn, *A. platanoides*, gevonden. De larven werden met de publicatie van Liston (2007) gedetermineerd als *H. recta*. Er bereikten ons ook uit andere delen van België waarnemingen van mijnen op noorse esdoorn in ongeveer dezelfde periode. Deze konden echter niet aan de hand van de larve gedetermineerd worden. Waarschijnlijk komt *Hinatara recta* dus wel verspreid in België voor, maar zijn de mijnen tot nu toe over het hoofd gezien.

Literatuur

- Altenhofer, E. 2003. Minierende Blattwespen (Hym.: Symphyta): ihre Minenformen, Wirtspflanzen, Ökologie und Biologie. — *Gredleriana* 3: 5–24.
- Altenhofer, E. & Pschorn-Walcher, H. 1998. Biologische Notizen über zwei Gattungen minierender Blattwespen: *Hinatara* Benson und *Parna* Benson (Hymenoptera: Tenthredininae). — *Linzer biologische Beiträge* 30(1): 439–445.
- Benson, R. B. 1952. Hymenoptera, Symphyta. — *Handbooks for the Identification of British Insects*, London 6(2b): 51–137.
- Berland, L. 1947. Hyménoptères Tenthredoides. — *Faune de France*, Paris 47: 1–493.
- Edmunds, R. 2009. British Leafminers. — www.leafmines.co.uk.
- Ellis, W. N. 2009. Nederlandse bladmineerders. — www.bladmineerders.nl.
- Hering, M. 1957a. *Bestimmungstabellen der Blattminen von Europa: einschliesslich des Mittelmeerbeckens und der Kanarischen Inseln*. — Bände 1, 2: 1–1185; Band 3: 1–221. W. Junk, 's Gravenhage.
- Koch, F. 1993. Die Fenusinen-Gattung *Hinatara* Benson, 1936. — *Deutsche Entomologische Zeitschrift, Neue Folge*, Berlin 40(1): 173–179.
- Kopelke, J. P. 1999. Gallenerzeugende Blattwespen Europas: taxonomische Grundlagen. Biologie und Ökologie (Tenthredinidae: Nematinae: *Euura*, *Phyllocolpa*, *Pontania*). — *Courier Forschungsinstitut Senckenberg* 212: 1–183.
- Liston, A. D. 1995. *Compendium of European sawflies: list of species, modern nomenclature, distribution, foodplants, identification literature*. — Chlastos Forestry, Gottfriedring, Germany, 190 pp.
- Liston, A. D. 2007. Notes on Palaearctic sawflies, with particular reference to the German fauna (Hymenoptera, Symphyta). — *Nachrichtenblatt der bayerischen Entomologen* 56(3–4): 82–97.
- Lorenz, H. & Kraus, M. 1957. Die Larvalsystematik der Blattwespen (Tenthredinoidea und Megalodontoidea). — *Abhandlungen zur Larvalsystematik der Insekten* 1: i–vi, 1–339.

- Mol, A. 2002a. Overzicht van de families en genera van de Nederlandse bladwespen (Hymenoptera: Symphyta). III. — *Nieuwsbriefsectie Hymenoptera* **15**: 9–26.
- Mol, A. 2002b. Overzicht van de families en genera van de Nederlandse bladwespen (Hymenoptera: Symphyta). III. — *Nieuwsbriefsectie Hymenoptera* **16**: 45–60.
- Mol, A. 2003. Overzicht van de families en genera van de Nederlandse bladwespen (Hymenoptera: Symphyta). III. — *Nieuwsbriefsectie Hymenoptera* **18**: 31–43.
- Späth, J. & Liston, A. 2003. Bestimmung von Blattminen der Blattwespengattung *Heterarthrus* an Ahorn (*Acer* sp.) sowie Neunachweise aus Deutschland (Hymenoptera, Tenthredinidae). — *Nachrichtenblatt der bayerischen Entomologen* **52**(3–4): 60–70.
- Taeger, A., Blank, S. M. & Liston, A. D. 2006. European sawflies (Hymenoptera: Symphyta): a species checklist for the countries. — In: Blank, S. M., Schmidt, S. & Taeger, A., (Eds.): *Recent sawfly research: synthesis and prospects*: 399–504.
-